

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI,
CHORVACHILIK VA BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI**

Ro'yxatga olindi:
№ BD-60812200-1.30
29.08 2025-yil

“TASDIQLAYMAN”
O'quv ishlar bo'yicha prorektor
professor A.A. Elmurodov
29.08 2025-yil

**“YAYLOV - CHO'L O'SIMLIKLARI SELEKSIYASI VA URUG'CHILIGI”
ISHCHI O'QUV DASTURI (SILLABUSI)
(sirtqi ta'lim shakli uchun)**

Bilim sohasi:	800000	- Qishloq, o'rmon baliq xo'jaligi va veterinariya
Ta'lim sohasi:	810000	- Qishloq xo'jaligi
Ta'lim yo'nalishi:	60812200	- O'simlikshunoslik (yaylov cho'l o'simlikshunosligi)

Samarqand – 2025

Fanning ishchi o'quv dasturi (sillabusi) 2021-yilda tasdiqlangan o'quv reja va fan dasturiga muvofiq ishlab chiqildi.

Tuzuvchilar:

Ergashev I.T. - "O'simlikshunoslik va yem-xashak yetishtirish" kafedrasining professori, q.x.f.d.

Bekmuradova X. - "O'simlikshunoslik va yem-xashak yetishtirish" kafedrasining katta o'qituvchisi

Taqrizchilar:

B.A. Abduxalikova – Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti Agrobiotexnologiya kafedrasida dotsenti q.x.f.f.d (PhD).

M.A.Hasanov - SamDU, Biologiya fakulteti, Botanika kafedrasida dotsenti

Fanning ishchi o'quv dasturi (sillabusi) "O'simlikshunoslik va yem-xashak yetishtirish" kafedrasining 2025 yil "26" 08 dagi № 1 " - son yig'ilishida muhokamadan o'tgan va fakultet kengashida muhokama qilish uchun tavsiya etilgan.

Kafedra mudiri:

M. Xalilov N.X.

Fanning ishchi o'quv dasturi (sillabusi) "Chorvachilik va texnologiyalar" fakulteti kengashida muhokama etilgan va foydalanishga tavsiya qilingan (2025 yil "27" 08 dagi 1 -sonli bayonnoma).

Fakultet kengashi raisi:

Nuriddinov B.Y.

Kelishildi:

O'quv-uslubiy boshqarma boshlig'i Sh.X.Qurbanov

Bilish, aytib berish;
Tasavvurga ega bo'lish;

4 (yaxshi) baho:

Mustaqil mushohada yurita olish;
Olgan bilimlarini amalda qo'llay olish;

Mohiyatini tushunish;

Bilish, aytib berish;

Tasavvurga ega bo'lish;

3 (qoniqarli) baho;

Mohiyatini tushunish;

Bilish, aytib berish;

Tasavvurga ega bo'lish;

2 (qoniqarsiz) baho:

Dasturni o'zlashtirmaganlik;

Fanning mohiyatini bilmaslik;

Aniq tasavvurga ega bo'lmaslik;

Mustaqil fikrlay olmaslik.

VIII. Asosiy adabiyotlar

Asosiy adabiyotlar

1. Abduraimov D.T., Ergashev I.T., Elmurodov A.A., Lukov M.Q., Bekmuradova X.K. Dala ekinlari xususiy seleksiyasi. Darslik.T. 2024. - 380 bet.
2. Abduraimov D.T., Ergashev I.T., Bekmuradova X.K. Umumiy seleksiya va urug'chilik. Darslik.T. 2020. - 350 bet.
3. Ataboyeva H.N., Xudoyqulov J.B., "O'simlikshunoslik" Darslik Toshkent Fan va texnologiyalar.2018. - 407 bet.

Qo'shimcha adabiyotlar

4. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekistonda erkin va farovon yashaylik. "Toshkent, "Tasvir" nashriyot uyi, 2021. - 52 bet.
5. Mirziyoyev Sh.M. Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik-milliy g'oyamizning poydevoridir. Toshkent, "Tasvir" nashriyot uyi, 2021. - 36 bet.
6. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Toshkent, "O'zbekiston" nashriyoti, 2022. - 416 bet.
7. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi asosida demokratik islohatlar yo'lini qat'i davom ettiramiz. 6-jild. Toshkent: "O'zbekiston", 2023. - 398 bet.
8. Mirziyoyev Sh.M. Hozirgi zamon va Yangi O'zbekiston. Toshkent: "O'zbekiston", 2024. - 481 bet.
9. I.T.Ergashev, X.K.Bekmuradova, Kh.Nazarov. Umumiy seleksiya va urug'chilik praktikumi. Toshkent. 2019. - 131 bet.
10. I.T.Ergashev va boshq. Qishloq xo'jalik ekinlari seleksiyasi va urug'chilik praktikumi. Toshkent. 2012. - 142 bet.
11. "Seleksiya yutuqlari to'g'risida" (yangi taxriri) O'zR qonuni. 30.08.2002. (2011 yil, № 12/2 bilan o'zgartirilgan taxriri).

Axborot manbaalari

12. www.gov.uz
13. www.lex.uz
14. www. ZiyaNet.uz
15. vniikormov.ru/selekziya.php
16. kormoproizvodstvo.ru/

IX. Baholash

Talabalarning fanlarni o'zlashtirishi 5 ballik tizimda baholanadi.

5 (a'lo) baho:

- Xulosa va qaror qabul qilish;
- Ijodiy fikrlay olish;
- Mustaqil mushohada yurita olish;
- Olgan bilimlarini amalda qo'llay olish;
- Mohiyatini tushunish;

Fan Sillabusi

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti

Fan to'g'risida ma'lumot

Fan shifri: YChO'SU1806

Fan nomi: Yaylov - cho'l o'simliklari seleksiyasi va urug'chiligi

Semestr/yil: 10-semestr/2025-2026 o'quv yili

Kafedra: O'simlikshunoslik va yem-xashak yetishtirish

Soatlar/kreditlar: 6,0 ECTS (28 auditoriya soati, 152 soat mustaqil ta'lim)

Ma'ruza	Amaliy mashg'ulot	Laboratoriya mashg'uloti	Mustaqil ta'lim	Jami
10	10	8	152	180

Fan bo'yicha mashg'ulotlarning joylashuvi:

Auditoriya vaqti:dars jadvaliga asosan

Talablar:

Fan uchun mas'ul kafedra: O'simlikshunoslik va yem-xashak yetishtirish

Instruktor to'g'risida ma'lumot

Professor., q.x.f.d. Xalilov N.

Kafedra joylashgan joyi: SamDVMChBU, 5-o'quv binosi, 510-xona

Telefon: +99891-524-76-20 ish telefoni; mobil: +99890-453-26-86

E.mail. xalilov.n@mail.ru Ish vaqti: Uchrashuvga ko'ra

I. Fanni o'qitishdan maqsad - yaylov - cho'l ekinlarining yangi navlarini yaratishda boshlang'ich manba, yaylov - cho'l ekinlari genofondi va uni qo'llash usullarini; seleksiya uchun boshlang'ich manbani yaratish usullarini (duragaylash, sun'iy mutagenez, poliploidlarni sun'iy yaratish va hokazo); tanlash usullari va xillari hamda ularni amalga oshirish tartibini; superelita, elita va navdor urug'lar yetishtirish usullarini; navlarni yomonlashish sabablari (biologik va mexanik ifloslanish) va nav tozaligini saqlash yo'llarini, yaylov - cho'l ekinlarining yangi navlarini yaratishda borasidagi bilimlarni o'zlashtirish hamda ko'nikma va malaka shakllantirishdan iboratdir.

II. Fanning vazifasi - nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar, yaylov - cho'l ekinlari seleksiyasi va urug'chiligi fanini qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi hamda chorvachilikni rivojlantirishning ilmiy tarmog'i sifatida o'zlashtirish, yaylov - cho'l ekinlarining yangi navlarini yaratishda boshlang'ich manba, yaylov - cho'l ekinlari genofondi va uni qo'llash usullarini; seleksiya uchun boshlang'ich manbani yaratish usullarini (duragaylash, sun'iy mutagenez, poliploidlarni sun'iy yaratish va hokazo); tanlash usullari va xillari hamda ularni amalga oshirish tartibini; superelita, elita va navdor urug'lar yetishtirish usullarini; navlarni yomonlashish sabablari (biologik va

mexanik ifloslanish) va nav tozaligini saqlash yo'llarini; yaylov-cho'l ekinlarida aprobatsiya o'tkazish tartibini; asosiy yaylov – cho'l ekinlarida ayrim belgilarni naslga o'tish qonuniyatlari borasidagi izlanishlarni talabalarga yetkazish bo'yichanazariy va amaliy bilimlarni uzviylik va uzluksizlikda o'rgatishdan iborat.

III. Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:

- asosiy yaylov – cho'l ekinlari seleksiyasining yo'nalishlari, boshlang'ich ma'nba, seleksiya uchun boshlang'ich manbani yaratish usullarini, duragaylash va uning xillari, tanlash usullari va xillari, nav almashtirish va nav yangilash haqidagi tushunchalarga, superelita, elita va navdor urug'lar haqida tushunchalarga, geterozis haqida *tasavvurlarga ega bo'lishi*;

- boshlang'ich manba va genofond xillarini o'rganish, duragaylash tartibini, tanlash usullarini, elita va reproduksiya urug'larini yetishtirish jarayonini, aprobatsiya o'tkazish *ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak*;

- yaylov – cho'l ekinlarining chorva uchun yuqori oziqaviy qimmatga ega bo'lgan navlarni yaratishda ularning qimmatli nav belgilarini aniqlash, cho'l – yaylov ekinlarida aprobatsiya o'tkazish tartibini bilish, asosiy yem-xashak ekinlarida ayrim belgilarning naslga o'tish qonuniyatlarini bilish, ayrim cho'l – yaylov ekinlarida chatishtirish o'tkazish tartiblarini bilish, seleksiya jarayonining sxemasini, yangi navlarni yaratishda o'tkaziladigan baholashlar xillari va o'tkazish tartibi haqida *malakalariga ega bo'lishi kerak*.

IV. Fanni o'qitish usullari:

Fanni o'qitish jarayonida zamonaviy uslublardan foydalanish, sohadagi muammolarni ta'limning ommaviy shakllari bilan bog'lab, talabalarning nazariy bilimlarini amaliy mashg'ulotlar orqali mustahkamlab borish lozim. O'quv materiallarini talabalar tomonidan unumli o'zlashtirish uchun ko'rgazmali qurollar o'qitishning texnik vositalari, yaylov cho'l o'simliklari urug'chiligi bo'yicha chop etilgan ma'ruza matnlaridan keng foydalanish, talaba bilimini baholash tizimini joriy etish. Ma'ruza mashg'ulotlarida ilg'or pedagogik texnologiyalar foydalaniladi.

"Yaylov cho'l o'simliklari seleksiyasi va urug'chiligi" kursini loyihalashtirishda quyidagi asosiy konseptual yondoshuvlardan foydalaniladi:

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim.

Tizimli yondoshuv.

Faoliyatga yo'naltirilgan yondoshuv.

Dialogik yondoshuv.

Hamkorlikdagi ta'limni tashkil etish.

Muammoli ta'lim.

14.	Dag'al poyalilar seleksiyaning asosiy yo'nalishlari.	Adabiyotlardan foydalanib amaliy topshiriqlarni bajarish	6
15.	Bir yillik sho'ra o'tlar seleksiyaning asosiy yo'nalishlari.	Adabiyotlardan konspekt qilib referat yozish	6
16.	6. Yaylov cho'l ekinlarida o'tkaziladigan tanlashlar xillari.	Adabiyotlardan konspekt qilib referat yozish	6
17.	10. Urug'larni saqlash va nav tozaligini nazorat qilish.	Adabiyotlardan konspekt qilib referat yozish	6
18.	11. Navdor ekinga beriladigan xujjatlar va ularni yuritish tartibi.	Adabiyotlardan konspekt qilib referat yozish	6
19.	12. Yaylov - cho'l ekinlarining talab qilinadigan urug'lari miqdori va urug'lik ekin maydonini xisoblash.	Adabiyotlardan konspekt qilib referat yozish	6
20.	Respublikamizda yetishtirish uchun rayonlashtirilgan yaylov - cho'l o'simliklari ekinlari navlari	Adabiyotlardan konspekt qilib referat yozish	6
21.	Respublikamizda yetishtiriladigan yaylov - cho'l o'simliklari seleksiyasi a urug'chiligi.	Adabiyotlardan konspekt qilib referat yozish	6
22.	Nav va urug' nazorat ishlarining maqsadi va vazifalari. Davlat nav nazorati.	Adabiyotlardan konspekt qilib referat yozish	6
23.	Efemer va efemeroid ekinlarning morfo – xo'jalik belgilarini	Adabiyotlardan foydalanib amaliy topshiriqlarni	6
24.	Buta va yarim buta ekinlari morfo – xo'jalik belgilarini o'rganish.	Adabiyotlardan konspekt qilib referat yozish	6
25.	Dag'al poyali ekinlar morfo – xo'jalik belgilarini o'rganish.	Adabiyotlardan konspekt qilib referat yozish	6
26.	Bir yillik sho'ra o'tlarning morfo – xo'jalik belgilarini o'rganish	Adabiyotlardan foydalanib amaliy topshiriqlarni	6
Jami:			152

14. Urug'chilik xo'jaliklarida navdor uruqqa bo'lgan talab va urug'lik maydonni hisoblash.
15. Urug'larning ekish sifatleri.
16. Nav va urug' nazorati.
17. Urug'chilik tizimi va sxemasi.
18. Navlarga qo'yiladigan talablar.
19. Bir yillik sho'ra ekinlari Davlat nav sinovi.

VII. "Yaylov – cho'l o'simliklari seleksiyasi va urug'chiligi" fanidan rejalashtirilgan talabalar mustaqil ta'limining kalendar tematik rejasi

№	Mustaqil ta'lim mavzulari	Amalga oshirish mexanizmi	Soat
1.	Mamlakatimizda seleksiya va urug'chilik oldida turgan muhim	Adabiyotlardan konspekt qilib referat yozish	6
2.	O'simliklarning belgi va xususiyatlari	Adabiyotlardan konspekt qilib referat yozish	2
3.	Seleksiya jarayonida tashkil qilinadigan ko'chatzorlar	Adabiyotlardan konspekt qilib referat yozish	6
4.	O'simliklarda yakka oilaviy va oilaviy-guruxlab tanlash o'tkazish	Adabiyotlardan konspekt qilib referat yozish	6
5.	Yaylov - cho'l ekinlarida tanlashning qo'llanilishi	Adabiyotlardan foydalanib amaliy topshiriqlarni bajarish	6
6.	Tanlash va uning xillari	Adabiyotlardan konspekt qilib referat yozish	6
7.	Davlat nav sinovi va uning vazifalari.	Adabiyotlardan konspekt qilib referat yozish	6
8.	Efemer va efemeroid ekinlar seleksiyasi usullari	Adabiyotlardan foydalanib amaliy topshiriqlarni	6
9.	Buta va yarim butalar seleksiyasi usullari	Adabiyotlardan foydalanib amaliy topshiriqlarni	6
10.	Dag'al poyalilar seleksiyasi usullari	Adabiyotlardan foydalanib amaliy topshiriqlarni	6
11.	Bir yillik sho'ra o'tlar seleksiyasi usullari	Adabiyotlardan konspekt qilib referat yozish	6
12.	Efemer va efemeroid seleksiyani asosiy yo'nalishlari.	Adabiyotlardan foydalanib amaliy topshiriqlarni	6
13.	Buta va yarim butalar seleksiyani asosiy yo'nalishlari.	Adabiyotlardan konspekt qilib referat yozish	6

V. Fanning tarkibiy tuzilishi:

5.1. "Yaylov – cho'l o'simliklari seleksiyasi va urug'chiligi" fanidan rejalashtirilgan ma'ruza mashg'ulotlarining kalendar tematik rejasi

Ma'ruza mashg'ulotlarining:			
№	mavzulari	rejasi	soat
1-Modul. Yaylov - cho'l o'simliklari umumiy seleksiyasi.			
1.1.	O'zbekistonda yaylov - cho'l ekinlari seleksiyasi tamoyillari.	1.1.1.Seleksiyani vazifalari. Seleksiya va urug'chilik ishlarini yanada takomillashtirishning ahamiyati. Seleksiya fanining nazariy fanlar bilan aloqasi. 1.1.2.O'zbekistonda ekinlarni asosiy yem-xashak ekinlarning nav va duragaylarni yaratishda o'ziga xos xususiyatlari. 1.1.3.Respublikamizda seleksiya ishlarining asosiy yo'nalishlari. Mamlakatimizda seleksiyani asoschilari va taniqli seleksionerlar, ularning amalga oshirgan ishlari. 1.1.4.Respublikamiz rahbariyati tomonidan keyingi yillarda qabul qilingan seleksiya va urug'chilik borasidagi qonunlar va qarorlar. Ularning seleksiya va urug'chilikdagi ahamiyati.	2
1.2	Seleksiya uchun boshlang'ich ashyo, uning xillari, sun'iy barpo etish usullari.	1.2.1.Boshlang'ich namuna va uning ahamiyati. Boshlang'ich namunaning turkumlari va xillari. Ularni sun'iy barpo etish usullari. 1.2.2.O'simliklar introduksiyasi haqida tushuncha. Irsiy o'zgaruvchanlikdagi o'xshash (gomologik) qatorlar qonuni. 1.2.3.O'simliklar dunyo kolleksiyasi va uni barpo etilishi. 1.2.4.Madaniy o'simliklarning kelib chiqish markazlari haqida ta'limot. Birlamchi va ikkilamchi genetik markazlar tushunchasi.	2
1.3.	Tanlash, uning usullari. Tanlashning ijodiy ahamiyati.	1.3.1.Tanlash haqida tushuncha. 1.3.2.Tabiiy va sun'iy tanlash. Tabiiy tanlashning mohiyati va uning shakllari. Xarakatlaniruvchi, stabilashtiruvchi va dezruptiv tanlash. 1.3.3.Sun'iy tanlash usullari. Ommaviy tanlash (bir martali, ko'p martali, uzluksiz). 1.3.4.Yakka tanlash (bir martali, ko'p martali, uzluksiz).	2

1.4	Seleksiya jarayonini tashkil qilish.		2
2 – Modul. Yaylov - cho'l ekinlari urug'chiligi.			
2.1.	Yaylov - cho'l ekinlari urug'chiligining nazariy asoslari. Urug'chilik tizimi.	2.1.1.Urug'chilikning maqsadi va vazifalari. Urug'chilikning rivojlanish tarixi. Urug'chilikning nazariy asoslari va boshqa fanlar bilan aloqasi. Changlanish xillarining navlarga ta'siri. 2.1.2.Navlarning yomonlashish sabablari. Tasodifiy mexanik va biologik ifloslanish, ajralish xodisasi, o'simliklar kasallanishining kuchayishi, mutasiyaning ro'y berishi. 2.1.3.Navlarga tanlash va modifikasion o'zgaruvchanlikning ta'siri. 2.1.4.Yaylov cho'l ekinlarining urug'chilik sistemasi va sxemasi, ularning tashkil etilishi, ahamiyati va farqi. 2.1.5.Urug'chilik haqida mamlakatimiz tomonidan qabul qilingan qonun va qarorlar.	2
Jami:			10

5.2. "Yaylov cho'l o'simliklari seleksiyasi va urug'chiligi" fanidan rejalashtirilgan amaliy mashg'ulotlarining kalendar tematik rejas

Amaliy mashg'ulotlarning:			
№	mavzulari	rejasi	soat
1	Seleksiya-urug'chilik ekinzorlarida o'tkaziladigan kuzatuvlarni yozib borish tartibi.	1.1.Yaylov cho'l ekinlari navlarining tezpisharligini baholash. 1.2.Fenologik kuzatish tartibini o'rganish.	2
2	CHatishtirish uchun ota-ona juftlarini tanlash prinsiplari.	2.1.Chatishtirish u-n juft tanlash va prinsiplari va duragaylash tartibi bilan tanishish.	2
3	Navlarga qo'yiladigan talablar.	3.1.Navlarning, yuqori hosildor bo'lishi, kasallik va zararkunandalarga, sovuqqa chidamlilik hususiyatlari.	2
4	Seleksion matyerialni noqulay sharoitlarga chidamliligini baholash.	4.1.Qurg'oqchilikka chidamlilikni baholash. 4.2. Qishga chidamlilikni baholash.	2

5	Urug'chilikda nav va urug' nazorat ishlari (Agrosanoat majmui ustidan nazorat qilish inspeksiyasi Samarqand viloyati boshqarmasiga chiqish)	5.1. Urug'chilikda nav va urug' nazorat ishlari (Agrosanoat majmui ustidan nazorat qilish inspeksiyasi Samarqand viloyati boshqarmasiga chiqish)	2
Jami:			10

5.3." Yaylov – cho'l o'simliklari seleksiyasi va urug'chiligi" fanidan rejalashtirilgan laboratoriya mashg'ulotlarning kalendar tematik rejas

Laboratoriya mashg'ulotlarning:			
№	mavzulari	rejasi	soat
1	Urug'larni farqlashning morfologik va anatomik usuli.	1.1.Urug'larni farqlashning morfologik va anatomik usuli.	2
2	Urug'larni farqlashning kimyoviy va xromotografik usuli.	2.1.Urug'larni farqlashning kimyoviy va xromotografik usuli.	2
3	Urug'larning ekish sifatini aniqlashdagi umumiy tushunchalar.	3.1.Urug'larning ekish sifatini aniqlashdagi umumiy tushunchalar.	2
4	Yaylov cho'l ekinlari urug'larining ekishga yaroqliligi va ekish meyorlarini aniqlash.	4.1.Yayov cho'l ekinlari urug'larining ekishga yaroqliligi va ekish meyorlarini aniqlash.	2
Jami:			8

VI. "Yaylov – cho'l o'simliklari seleksiyasi va urug'chiligi" fani bo'yicha rejalashtirilgan talabalar kurs ishi mavzularining kalendar tematik rejas

Kurs ishi mavzulari:

1. "Seleksiya yutuqlari to'g'risida"gi qonun.
2. Respublikamizda seleksiya ishlarining asosiy yo'nalishlari.
3. Xalq seleksiyasining maxsuli bo'lgan maxalliy navlar va ularning ta'rifi.
4. Respublikamizda ayrim cho'l - yaylov ekinlar seleksiyasining yutuqlari.
5. Seleksion materialni baholash usullari.
6. O'suv davri davomiyligini aniqlash.
7. Seleksiya jarayonida pitomniklar xillari.
8. Efemer va efemeroid ekinlar seleksiyasining vazifalari va yo'nalishlari.
9. Buta va yarim buta ekinlarining nav belgilarini aniqlash.
10. Buta va yarim buta ekinlarining seleksiyasining vazifalari va yo'nalishlari.
11. Dag'al poyali ekinlarning nav belgilarini aniqlash.
12. Dag'al poyali ekinlarining seleksiyasining vazifalari va yo'nalishlari.
13. Bir yillik sho'ra ekinlari seleksiyasining vazifalari va yo'nalishlari.